

VÄSTRA SKEDVI KYRKA 200 ÅR

Några anteckningar med anledning därav
Tacksägelsedagen 2010

En katedral på berget - dännaser långt bort i skogen.

Nog måste det ha varit med förundran och inte utan stolthet som menigheten första gången steg in i den nya kyrkan för att delta i gudstjänsten. Kanske glömdes för en stund bekymren över de uppoffringar man motvilligt hade måst göra under de gångna åren. Det hade gått åt arbete, som kanske hellre lagts på egna torvan och huset, sten och virke som kunde ha behövts därhemma och pengar, som det alltid var knalt med. Och socknen hade fått betala 714 riksdaler ur kyrkokassan, (det var detsamma som priset för 15 oxar eller årslönen för 15 oxdrängar) till murmästaren Olof Sjöström från Hedemora.

Men kanske gick tankarna till de äkta män, söner och fäder som inte kommit tillbaka från kriget utan dött där i öster i rödsot och andra plågsamma åkommor.

Men nu stod man här; (inget fanns ju än att sitta på) och förundrades över storleken. Inte mindre än 450 bänkplatser skulle det komma att finnas. Kanske skulle kyrkan som inuti var 40 alnar lång, 20

alnar bred och 18 alnar hög mitt i, bli en av kontraktets största om man räknade bort stadskyrkorna. Mycket var kvar att göra innan kyrkan var helt färdig. Men taket lyste rött av tjära och rödfärg och inuti var väggar och det välvda taket helt vitlimmade.

Man skulle nästa år komma att bygga ett altare med predikstol ovanför som skulle bekostades av arvet efter brukspatron på Västlanda. Bildhuggaren Jonas Holmin i Kolbäck skulle göra den av trä från socknen, snickare Lundgren från Västanfors skulle sätta upp den. Och målaren Pihl från Köping måla och förgylla. Golv, bänkar, dörrar och läktarskärmar skulle byggas av snickaren Hedlund från Hed. Alexander Mentzikopf från Arboga skulle måla bänkar, dörrar och läktarskärmar

Ja visst blev det en kyrka att yvas lite över, trots att tornet blev utan den översta biten; en lanternin som skulle ha gjort kyrkan ännu ståtligare.

De gamla klockorna med sin vackra klang hade flyttats över från klockstapeln där nere på gamla kyrktomten och en hel del annat användbart från den gamla kyrkan togs också omhand.

En dopfunt från hednatid

”Den är från hednatid” berättade kyrkoherden en gång på 40-talet för en med beväringar fullsatt kyrka. Någon kanske var vaken nog att fundera över det motsägande i påståendet. Men alldeles tokigt var det kanske inte ändå, eftersom kristnandet tog sin tid och kanske inte nådde skogsbygderna med någon kraft förrän några hundra år efter introduktionen i riket.

Den dopfunt vi ser är huggen ur en furustock i ett enda stycke. Den är unik; någon riktigt lik tycks inte finnas. Stilen är romansk. Dopfunten är svår att datera; någon tidpunkt runt 1400 är kanske en god gissning. Den är uppenbarligen inte färdig och det är fritt att spekulera i varför den är som den är. Är den förkastad av upphovsmannen eller av någon rikare kyrka, kanske i Arboga? Varför står den då i Västra Skedvi kyrka? Kanhända var den billig i inköp, men ändå ansedd vara fullt duglig? En dopskål har nog alltid funnits för att rymma det välsignade vattnet. Kanske stående för sig själv eller ställd inuti träfunten var en skål av tenn från 1794. Den nuvarande som täcker försänkningen i träfunten är skänkt 1932 till minne av patron och riksdagsmannen Ersson på Västlanda.

Dopfunten

Dopaltaret (tillverkat av Gösta Johansson)

*Utsmäckning Tacksägelsedagen 2009
(arrangerad av Majken Hultman)*

Gamla rackare

”Jasså, dom där gamla rackarna” undslapp det kyrkoherden när biskopen under en visitation på 40-talet frågade efter några i inventariet förtecknade, skulpterade figurer. Det finns fem, som en gång ingick i det altarskåp som socknen köpte från Heliga Trefaldighets kyrka (klosterkyrkan) i Arboga 1650, när man där skaffade sig ett nytt altarskåp och gjorde sig kvitt det gamla. Tre av skulpturerna anses vara tillverkade i Nordtyskland ungefär år 1500 och är skurna i ek. De föreställer helgonen Katarina av Alexandria och Margareta samt Jesus med sin mor Maria och mormor Anna (Anna själv tredje). Nedtagningen från korset (pietà) är ett mycket vanligt motiv i äldre bildkonst och visar Jesu kropp i knät på modern Maria. Den, liksom Kristusbilden, antas komma från en verkstad i Mälardalen och är gjorda i lövträ. Nedtagningen är daterad till 1500-talets första fjärdedel och Kristusbilden till andra hälften av 1400-talet.

Alla dessa skulpturer har varit grant målade och vissa rester av färg finns kvar.

Katarina (282- ca 300), en av de fjorton nödhjälparna, var en egyptisk jungfru, både mycket vacker och mycket klok, som motstod kejsar Maxentius inviter och därför blev kastad i fängelse. Hon lyckades omvända en hel samling filosofer, kejsarens hustru och flera höga herrar till kristendomen. Det hjälpte inte utan hon blev dömd till stegel och hjul, men klarade sig från det och blev senare halshuggen. Hennes kvarlevor fördes till Sinai där ett kloster grundades. Katarinaklostret finns där än idag som en levande relik från den fornkristna tiden, Hon avbildas med ett svärd och ett hjul. Visan om "Liten Karin", bygger på Katarinas öde.

Margareta (- 305), också en av de fjorton nödhjälparna, var dotter till en hednisk präst i Antiokia. Hon blev kristen och därför utkastad från hemmet. När hon avvisade prefekten drogs hon inför domstol, anklagad för att vara kristen. Hon torterades och mötte en drake som svalde henne, men som inte tålde korset utan kastade upp henne. Hon dömdes till döden genom eld sedan vatten, men räddades mirakulöst och halshöggs istället. Skyddshelgon för barnafödande.

(De fjorton nödhjälparna var en grupp helgon som var särskilt betrodda när det gällde att hjälpa till vid sjukdom och olycka. Deras gemensamma dag var den 8 augusti.)

”Anna själv tredje” betyder egentligen bara att Anna är en av tre personer i skulpturen. Att mormor Anna är avbildad nästan dubbelt så stor som mamma Maria betyder inte att hon var det. Med det menas bara att hon var äldre, kanske dubbelt så gammal.

Till altarskåpet hörde också antagligen ytterligare tre små träfigurer, föreställande tre av apostlarna.

En gammal trasa

När kyrkas renoverades 1929-30 hittade någon en märklig trasa hängande på en bjälke på tornvinden. Det sägs att det var MorAnna som såg den och begrep att det inte var en vanlig trasa utan tog sitt fynd till herrarna som ledde projektet. Det väckte stor uppmärksamhet allt högre upp och hamnade efter kyrkorådets beslut som deposition på Statens Historiska museum, där det fick en omsorgsfull rengöring och ställdes ut i en monter.

Vävnaden har använts som antependium i den gamla kyrkan men ursprunget är mer långväga än så och något helt annat. Den består av två arter av persisk, olikfärgad sammetsbrokad och är sammansatt av tre olika våder. Figurerna är gossar som bär krukor, blomrankor, fåglar mm. Lite finns kvar av de granna färger som från början funnits. Väven har en gång varit en rock

som burits av en storman, kanske sultanen själv, i Konstantinopel i nuvarande Turkiet, men väven är persisk och tillkommen omkring 1600 eller tidigare. Antependiet är förfärdigat i mitten av 1600-talet.

Vävnaden är inte helt unikt men det finns få motsvarigheter bevarade, åtminstone i Europa. Och den har visats på en utställning i London 1931 som exempel på persisk konst.

Hur detta antependium hamnade i Västra Skedvi är inte helt klart. I mitten av 1600-talet var ju Sverige en stormakt och hade diplomatiska förbindelser med länder ute i världen, bland andre det Osmanska riket, i dag Turkiet. Genom en svensk som varit där eller en turkisk gäst i Sverige hamnade

antependiet hos drottning Kristinas hov. Därifrån har det, sannolikt, kommit i höga herrars ägo och någon gång skänkts till kyrkan i Västra Skedvi.

Antependiet finns fortsatt deponerat på Historiska museet, men en fotokopia i full skala finns nu att se i kyrkan.

Ett annat, helt nytt antependium

Allt är inte gammalt i en kyrka. Och allt gammalt är inte vackert, medan det finns nyare ting som är både vackra och välgjorda.

Första advent 2003 gavs till kyrkan ett av de förnämligaste föremål som kyrkan nu äger. Det är ett antependium gjort och givet av sockenbon Ingegerd Jansson, som under livet arbetade som textillärare vid Sätergläntan i Dalarna. Det är en artistiskt och hantverkligt fullödig skapelse i vitt och guld- en stolthet för kyrkan.

...och en ljusbärare

En ljusbärare tillhör nu för tiden de vanliga kyrkliga inventarierna, kanske med inspiration från andra trossamfund. Också vår kyrka har en. Den ser ut som många andra, men är skickligt smidd 1995 av Sven Eriksson, smed i Laksta, som också en lång tid var Kyrkorådets ordförande.

En orgel med 100 stämmor

Före orglarnas tidevarv sjöngs mässan och psalmerna utan ackompanjemang. Ingen organist behövdes. Kyrkorglar var dyra och ansågs kanske umbärliga. De har byggts i socknar som har haft råd eller haft rika mecenater och var därför, fram till 1600-talet, rätt ovanliga. Till fattigare skogsbygder kom kyrkorgeln i de flesta fall först på 1800-talet. Och så var det i Västra Skedvi. 1847 byggdes den orgel som låter höra sig än i dag.

Den hade från början sju stämmor, som blev nio år 1896. (Det är färre än kyrkoherdens uppskattning, - 100 - som egentligen gällde antalet tangenter på spelbordet.) Orgeln är i stort sett bevarad som den byggdes och har alltså gått tämligen fri från de modevågor som drabbat många, både små och stora orgelverk.

Orgeln byggdes av Samuel Strand som var organist i Västra Vingåker. Han var bror till den mer kände och oftare anlitade orgelbyggaren Per Zackarias Strand. Nu drivs bälgen med elektricitet. Tidigare var det en syssla för orgeltramparen att förse organisten med luft.

Ett psalmodikon

Psalmodikonet är ett instrument som kan sägas vara orgelns motsats. Det är en ensträngad trälåda och spelas med stråke. I Skedvi kyrka är instrumentet ganska jämnårigt med orgeln och har därför knappast varit en föregångare eller ersättning. Det uppfanns av prosten Johan Dillner i Östervåla någon gång under första halvan av 1800-talet. Avsikten var att få ett lätt hanterbart instrument för att hjälpa till i psalmsången, och inte att hålla konserter med. Noterna var därför siffror eller bokstäver, som märktes ut på "greppbrädan". De kunde begripas av var och en utan vidare notkännedom. Kyrkans psalmodikon användes vid gudstjänster i hemmen och andra förrättningar runt om i socknen.

Pinuppor och/eller helgon?

Naturligtvis blev inte heller det avlägsna Skedvi förskonat från utskrivningar till det trettioåriga kriget. Många friska män fick ge sig av att bli soldater. Och som sådana betedde de sig nog som soldater, oavsett rang, alltid har gjort; de tog med sig hem det de kunde transportera, förutsatt förstås att de överlevde sjukdomar och bataljer. Och någon yngling från socknen bröt loss ett par fina kvinnoporträtt i en kejsarlig officers vagn. Han tog med dem hem och tycks ha skänkt dem generöst till kyrkan där de länge togs för helgon. Och kanske var det snälla flickor som var avporträtterade, men så småningom befanns det att de också var pinuppor, som ju nästan varje soldat i krig som fred haft uppspikad invid sängplatsen.

Sockentyg

När prästen hade förrättningar ute i socknen och nattvarden skulle ges, behövdes en lätthanterlig och ganska oöm uppsättning nattvardskärl. Den kallade helt enkelt "sockenbudtyg" eller bara "sockentyg". (Samma "tyg" som i verktyg – inte textil). I kyrkan är flera delar av sådana bevarade. En kalk i silver finns, som förvaras i ett träfodral. Den är gjord av Carl Gustaf Hjulström i Köping 1830 och ersatte en äldre "försliten", som lämnades som delbetalning. Paténer och oblaterna kan stoppas in i foten på kalken.

En oblatbehållare, s.k. ciborium, av trä, från 1700-talets senare hälft, finns förvarad i en påse av skinn.

Så sent som år 2006 tillverkades en vacker uppsättning lätttransporterade nattvardskärl av socknens mästare Gösta Johansson, som under många år var kyrkvaktmästare. Materialet är trä av bergsalm som vuxit på kyrkbacken.

Silverpjäser – något för Antikrundan

När Gustav Vasa 1545 skulle ta sitt silver i Skedvi var där bara en oförgylld monstrans (föremål för förvaring av oblater) utan fot att hämta, så fattig var socknen. Men det skulle bli bättre. Flera silversaker köptes eller donerades under århundradena som gått sedan dess.

År 1767 fick kyrkan - den gamla - i testamentet efter kapten Eric Swedenstierna på Westlandaholm (som startade och gav namn åt Eriksbergs bruk) en vinkanna av silver, gjord av Carl Mårten Åberg i Arboga. Kannan pryds av Swedenstiernska och Gyllenadlerska vapnen.

Funkisbonad ovanför altaret

När kyrkan renoverades 1929-30 så sattes en ny predikstol upp på norra långväggen enligt gällande mode för predikstolar. För att täcka väggen bakom den övergiva, ovanför altaret, där trappan från sakristian mynnat, inköptes en altarbonad från Libraria. Den skapades av Sofia Widén som var en känd textilkonstnär. Bonaden föreställer Jesus på förklarings-berget, ett motiv som konstnären använde vid flera tillfällen. Den hängde på Stockholmsutställningens avdelning för kyrkliga textilier år 1930. Den utställning som introducerade funktionalismen i landet. Väven bär drag av denna modernism. Den guldglans som strålade från stjärnor och glorioer är tyvärr försvunnen.

Ingen företeelse undgår modets växlingar, så inte heller predikstolen och dess placering. 1810 förlades den ovanför altaret, 1930 förlades den till norra sidoväggen och nu har pendeln svängt och den från medeltiden kända ambon (varifrån epistel- och evangelietexterna lästes) är åter i ropet. Den nuvarande, nya ambon i koret är gjord av Gösta Johansson.

Rester av en predikstol

Uppe på tornkammaren finns rester av predikstolen i den gamla kyrkan. Vad man tänkt använda dem till i den nya kyrkan är svårt att veta. Men kanske sparades bitar bara för att de var fint målade eller utskurna eller påkostade. Vad vi vet är att predikstolen tillverkades av M. Jacob Meijsner i Arboga 1675 för 333 daler och målades av conterfejaren M. Norman i Västerås för 150 daler. Till predikstolen hör en tavla med ”M. Lutheri och Filip Melanctoni conterfalter”

Doktor Martin Luther är väl ganska känd som protestantismens förgrundsfigur. Mindre känd är kollegan och parhästen Filip Melanchton, utan vars insatser den protestantiska rörelsen kanske rent av hade gått i stå. Det var han som 1531 och 1540 författade en av vår kyrkas viktigaste texter nämligen den Augsburgska trosbekännelsen.

Ett rökelsekar och en kort kyrkohistoria.

Rökelsekaret i järn som finns bevarat från den gamla kyrkan leder historien bakåt och påminner om att socknen och kyrkan har funnits långt före Gustav Vasa och reformationen. När socknen kom till och när den första kyrkan byggdes vet ingen säkert.

Kristnandet i våra trakter runt Mälaren leddes i de flesta fall av överheten. Och en storman byggde gärna en kyrka nära sin gård. Denna kyrka blev så småningom sockenkyrka. Så gick det knappast till i skogssocknen Skedvi; socknen och kyrkan kom nog till på något annat sätt.

Den kristna läran spreds i det dåtida samhället uppifrån och med hjälp av utländska prästmissionärer. Den som är oss närmast är den helige David som höll hus i Munktorp, som blev biskop i Västerås och dog 1082. (Köping sägs av en del forskare också ha varit biskopssäte i början av 1100-talet)

Men vem drog upp gränserna för Skedvi socken och byggde kyrkan? ”Socken” sägs komma av ordet söka; där bodde de som sökte sig till samma kyrka. Men ordet betyder i Davids hemland, på fornengelska, helt enkelt ett bestämt område där en världslig eller andlig makthavare styr. Den bästa gissningen är kanske att det var från högre kyrkliga nivåer som budet gick att bilda en församling/socken i trakten. Den geografiska gränsdragningen var i Mälardalen ganska given. Sveakungens gamla indelning för att bemanna sin flotta, ledungen, med uppdelning i härader skeppslag, tredingar och fjärdingar behövde bara överföras till kyrkligt bruk. Fjärdingen blev socken. Med eller utan tvång samlades alltså de som befolkade Skedvi till att bygga sin kyrka.

Modell av Skedvi gamla kyrka som julkyrka, i huvudsak så som den finns beskriven i protokoll och är avbildad av Olof Grau på 1700-talet.

På många håll byggdes först en kyrka i trä i stavteknik, vilken senare byttes mot en i sten som gav en ståtligare och mer långlivad byggnad. I Skedvi där man inte var bland de första vare sig att ta till sig den nya läran eller att bygga kyrka, blev nog den första kyrkan byggd direkt i sten. Den låg på nedre halvan av nuvarande kyrkogården. Ett kvarvarande spår är en gravhäll i järn från Näs gård som säkerligen legat i kyrkgolvet. En gissning på ca 1300 för kyrkbygget är kanske inte så mycket fel. Och sockenbildningen skedde kanske ännu något tidigare. Det var antagligen de gamla byarna Tuna och Skedviby som i första hand fick släppa till jord för prästens försörjning – prästbolet.

Sedan byggdes kyrkan till och om en del med sakristia som de flesta andra och med farstukvist och en klockstapel tillkom. Och vid något tillfälle under 1500-talet brann det i kyrkan. År 1809 revs kyrkan för att ge sten och tegel till en ny, större uppe på berget dännaser längre bort.

Västra Skedvi kyrka 200 år 2010**Några datum**

1802	27 jan	Kontraktspastor Aron Vestén dömer ut gamla kyrkan
1805	29 okt	Kongl Maj:t gillar ritningen
1806		
1807	11 maj	Grundstenen läggs
	18 juli	Bygget avslutas för året. Murarna färdiga till ovan fönsteröppningarna
1808		Inget arbete utförs. Byggnadsmaterial hopsamlas.
1809	5 maj	Arbetet återupptas
	Annandag Pingst	Sista gudstjänsten i gamla kyrkan
	23 maj	Rivningen påbörjas
	28 maj -2 juli-	Gudstjänster i prästgårdsträdgården
	9 juli	Första gudstjänsten i nya (ofärdiga) kyrkan
	7:e sönd efter trefald	Första nattvardsgången
	23 sept	Arbetena upphör för året
	Senare	Dörrar, fönster och ljuskronor tillkommer
1810	26 maj	Arbetena återupptas
	14-15 juni	Klockorna tas ned från klockstapeln och sätts upp i tornet
	18 juli	Murarbetet avslutas.
Sammanlagt arbetades 9 månader!		
1811-14		Inredningsarbeten. Golv, altare bänkar, predikstol, mm
1847		Orgel byggs.
1860		Upprustning. Nya fönster. Ny puts
1889		Den rödtjärade spåntäckningen på taket byts mot falsad, svartmålad järnplåt
1896		Ny puts. Ny invändig målning. Vedeldad värmepanna installeras
1930		Genomgripande restaurering. Ny predikstol. Nytt golv
1952		El dras in till belysning och uppvärmning.
1975-76		Ny brudkammare och hygienutrymmen. Ny läktartrappa. Golvrenovering. Ny takplåt Kyrkan färgas vit utvändigt (tidigare gulvit)